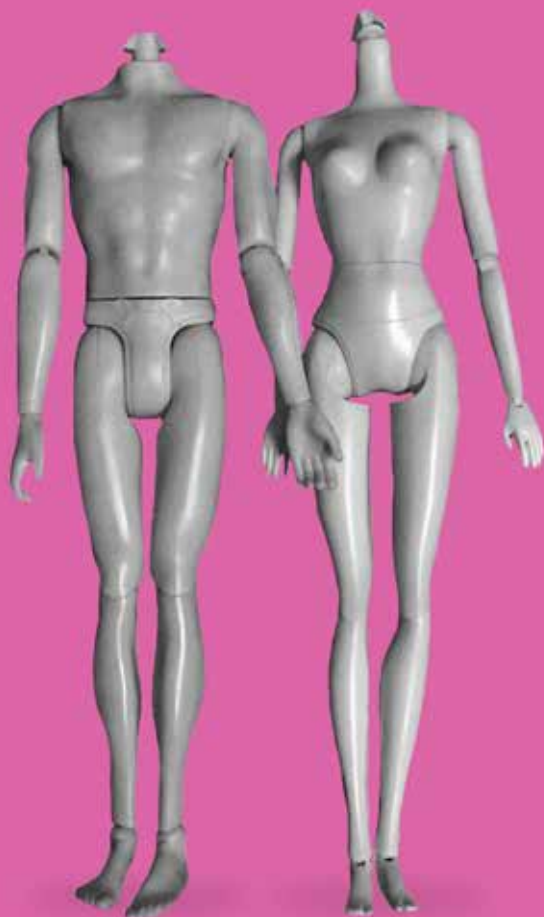

SONYA O. ROSE

Toplumsal Cinsiyet Tarihçiliği Nedir?

Çeviri: FERİT BURAK AYDAR

♥ can
İnceleme

SONYA O. ROSE
TOPLUMSAL CİNSİYET
TARİHÇİLİĞİ NEDİR?

What is Gender History?, Sonya O. Rose

© 2010, Sonya O. Rose

© 2018, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Bu eserin orijinal dilinde ilk baskısı Polity Press tarafından 2010 yılında yapılmıştır.

Bu eserin Türkçe yayın hakları Polity Press Ltd., Cambridge ve AnatoliaIit Telif ve Tercümanlık Hizmetleri Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Mayıs 2018, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 3 000 adet yapılmıştır.

Editör: Defne Karakaya

Düzeltili: Mert Tokur

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Saner Basım Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Litros Yolu 2. Matbaacılar Sit. No: 2/4 2BC 3/4

Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 35382

İç baskı ve cilt: Yıldız Matbaa Mücellit

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No: 3 Kat: 2

Topkapı-Zeytinburnu

Sertifika No: 33837

ISBN 978-975-07-3743-5

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750737435

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

SONYA O. ROSE
TOPLUMSAL CİNSİYET
TARİHÇİLİĞİ NEDİR?

İNCELEME

İngilizce aslından çeviren
Ferit Burak Aydar

♥can

SONYA O. ROSE, 1935'te Amerika'da doğdu. Lisansını Antioch College'dan, sosyoloji üzerine yüksek lisansını ve doktorasını Northwestern Üniversitesi'nden aldı. Araştırmaları 19. ve 20. yüzyıldaki sanayileşme sürecinde ve İkinci Dünya Savaşı sırasında kadınların rolü üzerine yoğunlaşır. Alanının önde gelen akademisyenlerinden olan Rose'un yayımlanan diğer kitapları arasında şunlar bulunuyor: *Limited Livelihoods: Gender and Class in Nineteenth-Century England* (Kısıtlı Geçimler: 19. Yüzyıl İngiltere'sinde Toplumsal Cinsiyet ve Sınıf), *Which People's War?: National Identity and Citizenship in Britain, 1939-1945* (Hangi Halkların Savaşı?: Britanya'da Ulusal Kimlik ve Yurttaşlık, 1939-1945).

FERİT BURAK AYDAR, İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı mezunu. Koç Üniversitesi Yayınevi'nde editör-çevirmen. Terry Eagleton, Fredric Jameson, Edward Said, György Lukács, David Hume, V.İ. Lenin gibi yazarların kitapları başta olmak üzere yayımlanmış 70'ten fazla çevirisi vardır. Ayrıca *Toplumsal Tarih*, *Birikim*, *Cogito*, *Kitap-lık* gibi dergilerde ve *BirGün* ile *Agos* gazetelerinde yazıları yayımlanmıştır. *İspanya İç Savaşı'nın İzinde* (2017) ve *1917: Devrimin Rapsodisi* (2017) başlıklı iki eseri vardır.

İçindekiler

Önsöz ve Teşekkür	11
1. Neden Toplumsal Cinsiyet Tarihi?	15
2. Toplumsal Cinsiyet Tarihinde Bedenler ve Cinsellik	35
3. Toplumsal Cinsiyet ve Diğer Farklılık İlişkileri	57
4. Erkekler ve Erillik	81
5. Toplumsal Cinsiyet ve Tarihsel Bilgi	109
6. “Dönüşler”in Değerlendirilmesi ve Yeni Doğrultular	135
Notlar	159
Ek Okuma Önerileri	177
Türkçe Okuma Önerileri	183
Dizin	189

Önsöz ve Teşekkür

Bu kitabın esas konusu toplumsal cinsiyet tarihçilerinin neler yaptıklarıdır. Bu kitap toplumsal cinsiyetin bir tarihi olmaktan ziyade, alandaki yaklaşımları ve bunların gelişimlerini konu alıyor ve toplumsal cinsiyet tarihçilerinin ilgi gösterdiği kimi tarihsel konuları masaya yatırıyor. Kitap boyunca toplumsal cinsiyete ya da erkek veya kadın olmanın ne anlama geldiğine ilişkin anlamlara ve beklentilere odaklanmaya çalıştım. Kadın tarihçiliği alanındaki bazı konulara ve bunların toplumsal cinsiyet tarihine katkılarına değinilse de, elinizdeki bir kadın tarihi kitabı değildir. Bu çalışmanın esas amacı, belli bir tarih eğitimi almış olsa da öncesinde başlı başına bir alan olarak toplumsal cinsiyet tarihiyle karşılaşmamış kişiler için olduğu kadar, diğer disiplinlerde kadın ve toplumsal cinsiyet konularını çalışmış ama tarihçilerin bu konulara nasıl yaklaştığını öğrenme fırsatı bulamamış kişiler için de konuya bir giriş sağlamaktır. Kitapta kadın ve toplumsal cinsiyet tarihi araştırmacıları arasında ortaya çıkan belli ihtilaflar ele alınıyor, toplumsal cinsiyet tarihi çalışmalarındaki bazı çetrefil meselelere dair genel bir değerlendirme sunuluyor ve alandaki yeni yönelimler inceleniyor. Bu açıdan, ileri düzey okurların ve akademisyenlerin de böyle bir genel bakışı değerli bulabileceklerini düşünüyorum.

Birinci bölüm, “toplumsal cinsiyet”, “tarih” ve “feminist tarih” terimlerinin temel bir tanımını sunuyor. Toplumsal cinsiyet tarihçiliğinin kadın tarihçiliğinden başlayan gelişiminin izini sürüp akademik dünya üzerindeki eşitsiz etkisini ele alıyor. İkinci bölüm, cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrımı ayrıntılandırıp, beden ve cinsellik tarihlerini masaya yatırıyor. Üçüncü bölüm, toplumsal cinsiyetin ırk ve sınıfla kesiştiği noktaları başta kölelik ve sömürgecilik olmak üzere diğer konulardan örneklerle ele alıyor. Dördüncü bölüm, okuru erkek ve erillik çalışmalarıyla tanıştırıyor,

konuya farklı yaklaşımları ele alıyor ve hem belirli bir tarihsel dönemde anlaşıldığı ve pratiğe döküldüğü çeşitli şekilleri hem de zaman içinde değişen erkeklik kavrayışlarını vurguluyor. Beşinci bölüm, toplumsal cinsiyet tarihçelerinin, genel olarak tarihçiler için temel nitelikte olan sorunlara nasıl katkılar sunduğunu örnekendiriyor. Özellikle de sömürge fetihleri, devrimler, milliyetçilik ve savaş konularına odaklanıyor ve 17. yüzyıldan 20. yüzyıla uzanan örnekleri masaya yatırıyor. Altıncı bölüm ise tarihte toplumsal cinsiyet araştırmalarına yaklaşımlardaki bazı ihtilafları inceliyor ve okuru yeni yönelimlerden bazılarıyla (öznelliğe psikanalitik ve diğer yaklaşımlar ile ulus ötesi ya da küresel tarihler gibi) tanıştırıyor. Ayrıca kitapta ele alınan diğer meselelerden ve konulardan bazılarını genel bir değerlendirmeye tabi tutuyor ya da bir kez daha hatırlatıyor.

Elinizdeki kitap hem akademisyenlerin alandaki yaklaşımlarını sentezlemeye hem de toplumsal cinsiyet tarihçelerinin ilgilendiği belli konularda tarihçilerin tutumlarına dair epey ayrıntılı örnekler sunmaya çalışan katılımcı bir değerlendirme olarak yazılmıştır. Böyle bir kitabın toplumsal cinsiyet tarihçiliği kadar çeşitli ve zengin bir inceleme alanındaki her şeyi kucaklaması mümkün değildir. Bu nedenle, okuru toplumsal cinsiyet tarihçelerinin ne tür sorular sordukları ve bunları nasıl cevaplandıkları konusunda fikir sahibi yapmaya çalıştım. Metinde ağırlıklı olarak Kuzey Amerika ve Britanya hakkındaki çalışmalardan yararlanmakla birlikte, dünyanın başka bölgelerinden örnekler de sunmaya özen gösterdim. Kendi çalışmalarım modern tarih, özellikle de 19. ve 20. yüzyıl üzerine uzmanlaştığımdan, kitabın odak noktasında da çoğunlukla bu dönem var. Gelgelelim 13. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar geniş bir dönemi çalışan akademisyenlerin imza attığı heyecan verici çalışmalardan bazılarını da değerlendirmeye aldım. Okurun çeşitli bölgelerden ve/veya ülkelerden ve zaman aralıklarından belli konuların tarihleri hakkında fikir sahibi olması arzusundayım; bu tür örnekler tarihsel bağlamdan kopuk görünebilirse de (bunun tek bir nedeni var, o da bunlara diğerleri kadar aşına olmamız), okurun yine de bu örneklerden yola çıkarak, toplumsal cinsiyet tarihçelerinin kendi araştırmalarında keşfettiklerinden bazı dersler çıkarabileceklerini umuyorum.

Yıllardır eserleriyle bana ilham vermiş olan sayısız feminist tarihçiye şükran borçluyum. Hepsini burada ismen sıralamam mümkün değil, zaten eserlerinin özel olarak zikredilmiş olmasını gerekli bulacaklarını da sanmıyorum. Fakat bu tarihçilerden pek

çoğu kitabın sonunda yer alan konularına göre sıralanmış okuma listesinde yerini almıştır. Ayrıca yayınevim Polity'deki Andrea Drugan'a bilhassa müteşekkirim, zira örnek bir editör olarak destekleyici, teşvik ediciydi ve çeşitli taslaklara veya sorulara ânında cevap verdi. Keza kitabın tashihinde muazzam ve gerçekten faydalı bir iş çıkaran Justin Dyer'a da teşekkür borçluyum. Ayrıca Polity'nin isimsiz kitap hakemlerine ve Londra'daki dostlarım Catherine Hall, Keith McClelland ve Bill Schwarz'a kitap üzerinde çalışırken kaygılarıma kulak verdikleri için teşekkür etmek istiyorum. Sue Juster'a sömürgeci Kuzey Amerika'da toplumsal cinsiyet üzerine ilgi çekici akademik çalışmalardan örnekler sunduğu için özel bir teşekkür borçluyum. Hepsinden öte, Guenter Rose'a sabrı ve desteği için ve bu kitabı yazmanın beklediğimden çok daha zor ve karmaşık bir iş olduğunu anladığımda zuhur eden endişeyle karışık panik halime katlandığı için teşekkür ediyorum.

1

Neden Toplumsal Cinsiyet Tarihi?

Bu kitabın başlığında sorulan, “Toplumsal cinsiyet tarihçiliği nedir?” sorusunu cevaplarırken, okuru toplumsal cinsiyetin hem bir tarihi olduğuna hem de tarihsel açıdan anlam ifade ettiğine ikna edeceğimi umuyorum. İlk adım olarak, gün gibi aşikâr görünebilecek ama aslında karmaşık olan sorunu ele almalıyız: Toplumsal cinsiyet tarihinden önce, bizatihi tarih nasıl ele alınmalıdır?

Tarih, geçmiş hakkındaki bilgilerden oluşur. Bu demektir ki, tarih geçmişe ilişkin araştırmacılığın ürünüdür. Bu noktada, okurun merakını, “Tarih *geçmiş* değil midir?” sorusu celp edebilir. Akliselim bize der ki, tarihle ilgilenen biri bugünden önce yaşanmış olaylarla ilgilenmektedir. Ama geçmişin, tarih araştırmaları –tarihçilerin ürettiği bilgi– tarafından *yeniden inşa edildiğini* atlamamak önemlidir. Dolayısıyla üretilen bilgide, yeniden inşa süreci hayati önem taşır. Geçmiş hakkında bildiklerimiz tarihçilerin sordukları sorulara ve bu soruları nasıl cevaplandırdıklarına bağlıdır. Tarihçilerin odaklandıkları alanlar nelerdir? Geçmişini incelerken neleri önemli görmüşlerdir? Bu hadiseleri nasıl incelemişlerdir? Gün ışığına çıkardıkları delilleri nasıl yorumlamışlardır? Karmaşıklığın bu kadarı yetmezmiş gibi, bizatihi bu sorulara verilen cevaplar da zaman içinde değişmiştir. Tarihçiler tarihin dışında değildir, bilakis onların hamurunu da tarih yoğurur; içinde yaşadıkları ve çalıştıkları siyasal, kültürel, top-

lumsal ve ekonomik iklim tarafından şekillendirilir. Dolayısıyla tarihin kendisinin de bir tarihi vardır. Toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet tarihi konularını irdelemeye başlamadan önce bu arka planı akılda tutmak önemlidir.

Tarihçiler konularına yaklaşımlarında dün olduğu gibi bugün de farklılık sergilemelerine karşın, hepsi şu varsayımı kabul edecektir: İnsanların hayatlarını idame ettirdikleri koşullar ve bu koşulları şekillendiren toplumlar zaman içinde değişir. Bu değişiklikler çok ve çeşitlidir, ayrıca dönüşümlerin gerçekleşme hızları da değişkendir. Ama değişim ya da dönüşüm varsayımı tarih araştırmaları için temel niteliktedir. Gelgelelim tüm tarih çalışmaları değişikliklerin çetelesini çıkarıp açıklamasını sunmaz. Bazı tarihçiler olayların ve belli süreçlerin bir toplumu ya da toplumun bir veçhesini dönüştürmekte ne kadar kilit önemde olduğunu göstermekle ilgilenirken, bazıları zaman içindeki süreklilikleri üreten süreçleri irdelemeye meraklıdır; yine başka bir kesimse geçmişte belli bir dönemde ya da yıl aralığında hayatın veçhelerini tasvir eden projelere ilgi gösterir. Bu tarihçiler başlı başına değişime odaklanmıyor olabilir, ama gün ışığına çıkardıkları ve yazılarına konu ettikleri yaşamların temel niteliklerinin zaman içinde gerçekleşen toplumsal ve kültürel süreçlerin ürünü olduğunu varsayarlar.

Toplumsal cinsiyet tarihçiliğinin temelindeki anafikir şudur: Kadın veya erkek olarak tanımlanmanın ne anlama geldiğinin bir tarihi vardır. Toplumsal cinsiyet tarihçileri kadınlar ile erkekler arasındaki algılanan farklarla, ilişkilerinin yapısıyla, kadınların ve erkeklerin toplumsal cinsiyetli varlıklar olarak kendi iç ilişkilerinin doğası bağlamında zaman içindeki değişikliklerle ve tek bir toplumun geçmişteki belli bir dönemde sergilediği çeşitliliklerle ilgilenirler. Bu farkların ve ilişkilerin *nasıl* tarihsel olarak üretildiği ve dönüştürüldüğüyle ilgilenirler. Daha önemlisi, toplumsal cinsiyetin tarihsel açıdan önemli olay ve süreçlere etkisini konu edinirler. Toplumsal cinsiyet tarihçilerinin dertlerini ve tarihi nasıl toplumsal cinsiyetli “kılmayı” başardıklarını daha eksiksiz bir

şekilde irdelemek için “toplumsal cinsiyet” [*gender*] teriminin anlamına kafa yormak hayatidir.

Araştırmacılar toplumsal cinsiyet kavramını kadınlar ile erkekler, eril ile dişi arasında var olduğu düşünülen farkları ve bunlar hakkındaki fikirleri belirtmek için kullanır. “Toplumsal cinsiyet” teriminin tanımındaki temel fikir, bu farkların toplumsal olarak inşa edildiğidir. Erkek olmanın ve kadın olmanın ne anlama geldiği, erillik ve dişilik tanımları ya da anlayışları, erkek ve kadın kimliklerin temel nitelikleri, bunların hepsi kültürün ürünleridir. Neden “cinsiyet” terimi yerine “toplumsal cinsiyet” terimini kullanıyoruz? Neden erkekler ile kadınlar ya da eriller ile dişiler arasındaki farklardan cinsiyet farklılıkları olarak değil de toplumsal cinsiyet farklılıkları olarak bahsediyoruz? Son yıllarda, bir sonraki bölümde daha ayrıntılı olarak ele alınacağı üzere, cinsiyet ile toplumsal cinsiyetin eşanlamlı olduğu düşünülmekte ve bu ikisi popüler söylemde sık sık münavebeli olarak kullanılmaktadır. Oysa “toplumsal cinsiyet” terimi ilk başlarda feminist araştırmacılar tarafından cinsiyet farklılığının kültürel inşası anlamında kullanılmıştı ve “doğal” ya da “biyolojik” farklılık anlamına geldiği düşünülen “cinsiyet”ten farklı olduğu vurgulanmıştı.

20. yüzyılın son yıllarına gelmeden, kadın ve toplumsal cinsiyet araştırmalarının antropoloji, tarih ve sosyoloji dahil olmak üzere çeşitli disiplinlere etkisi artıp güçlenmeden önce; erkekler ile kadınlar arasındaki farkların doğadan kaynaklandığı ve bu “doğal farklar”ın kadınlar ile erkeklerin toplumsal konumlarındaki ve toplumsal ilişkilerindeki gözlemlenen farkları, dünyada var olma tarzlarını ve çeşitli iktidar biçimlerinde aralarındaki farkların sebebi olduğu ya da bu farkları izah ettiği halk arasında yaygın bir kanıydı. Bir o kadar önemlisi, kadınlarla erkekler arasındaki ilişkilerin hiyerarşik doğası sorgulanmıyor, öylece kabul ediliyordu. Kadınlarla erkekler arasındaki çeşitli farkların kültürün ürünü değil, doğal olduğu varsayımı; araştırmacıların toplumsal cinsiyetin bir tarihi ya da tarihleri olduğunu ve tarih açısından

önem arz ettiğini düşünmeye başlamaları için belli tarihsel koşulların oluşması gerektiği anlamına geliyordu.

Toplumsal cinsiyet tarihçiliği kadın tarihçiliği alanındaki araştırmalara ve tartışmalara yanıt olarak gelişti. Bir çalışma alanı olarak ancak 1960'ların sonunda yüzünü göstermeye başlayan kadın tarihçiliği 1970'lerde tam anlamıyla gelişmiş ve toplumsal cinsiyet tarihinin hayati bir bileşeni olarak bugüne kadar varlığını sürdürmüştür. Fakat bunun öncesinde de kadın tarihleri yazılmıştı, bu yüzden bu alanın 1960'lardan sonraki gelişimi bir yeniden canlanma ya da yeniden doğuş olarak görülebilir, yeter ki bu canlanmanın bir akademik çalışma alanı olarak şekillenmesini teşvik eden yeni bir bağlamda yaşandığını unutmamalıyız. 20. yüzyıldan önce yazılan kadın tarihleri genellikle kraliçe ve azize gibi simalarla alakalıydı. Sıradan kadınların yaşamları çoğunlukla kayda alınmıyor, es geçiliyordu; tek istisna, 20. yüzyılın ilk yarısında yazan çağdaş kadın tarihçiliğinin birkaç önemli sefelinin çalışmalarıydı. Bu önemli isimler arasında Britanya'dan Eileen Power, Alice Clark ve Ivy Pinchbeck ile ABD'den Julia Spruill ve Mary Beard ilk akla gelenlerdir. Onların çalışmalarını saymazsak, meslekten tarihçiler kadınların anne, eş, hizmetkâr, işçi ve tüketici olarak faaliyetlerini tarihle alakasız şeyler olarak görüyorlardı. 1960'ların sonu ve 1970'lerden önce yazılan kadın tarihleri genellikle dönemin profesyonel ya da popüler tarihleriyle bütünleştirilmiyordu.

Neden kadınlar “ana akım tarihçiler” tarafından görmezden gelinmişti? Kadınların tarihsel özne olarak göz ardı edilmesinin yeni kadın tarihçiliğinin gelişiminde erkenden fark edilmiş olan temel nedenlerinden biri, tarihçilerin tarihi neredeyse münhasıran siyaset ve iktisat alanındaki iktidar icrası ve aktarımıyla alakalı görmeleri ve bu alanlardaki failerin de erkekler olmasıydı. Kadın tarihçiliğinin ortaya çıkışı ve gelişimi; geçmişin anlamlandırılmasında sıradan insanların günlük yaşamları hakkındaki bilgiyi de bir o kadar önemli gören toplumsal tarihçiler arasında yaşanmakta olan tarih pratiğinin yeniden düşünülmesi sürecine katkıda bulundu.

"Kadın veya erkek olarak tanımlanmanın ne anlama geldiğinin bir tarihi vardır."

Toplumsal cinsiyet tarihçileri, 1970'lerin ortalarından beri toplumsal cinsiyeti bir analiz kategorisi olarak kullanıyor, cinsiyetler arasındaki algılanan farkların ve ilişkilerin nasıl tarihsel olarak üretildiğini ve dönüştürüldüğünü araştırıyor.

Toplumsal Cinsiyet Tarihçiliği Nedir? alanın tarihçilerinin ne tür sorular sorduklarını, bunları nasıl cevaplandıklarını, ihtilaflarını, farklı yöntem ve yaklaşımlarını ele alan bütünlüklü bir giriş çalışması. Toplumsal cinsiyet tarihçiliğinin doğuşunu ve gelişimini anlatırken ırk, sınıf, etnisite gibi konularda toplumsal cinsiyetin merkezî konumunu vurguluyor.

Sonya O. Rose, 19. ve 20. yüzyıl Britanya'sının endüstriyel kapitalizminde toplumsal cinsiyet ve sınıf kesişimlerini çalışan ve önemli yayınları bulunan bir araştırmacı. Bu kitabında, toplumsal cinsiyet tarihi çalışmalarının milliyetçilik, endüstrileşme, sömürgecilik, emperyalizm, iktidar ve emek ilişkilerini nasıl aydınlattığına dair örnekler veriyor. Bugünü anlamanın aracı olan geçmişe dair, toplumsal cinsiyetli sorular sormanın önemini gösteriyor.

